

ЛИНГВИСТИЧНИ АСПЕКТИ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

LINGUISTIC ASPECTS OF EDUCATION

ПСИХОЛИНГВИСТИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА „ТЕОРИЯТА
НА СЪЗНАНИЕТО“ ПРИ ТУРСКИ ДЕЦА БИЛИНГВИ

Христо Кючуков¹

A PSYCHOLINGUISTIC STUDY OF THE THEORY OF MIND
IN TURKISH BILINGUAL CHILDREN

Hristo Kyuchukov

Abstract: *This article presents the results of a study of bilingual Turkish preschool children living in Berlin, Germany. The study was conducted among two groups of children between 4 and 6 years of age (18 in total) in kindergarten with the aim of examining the extent to which the mother tongue (L1) and the second language (L2) are a factor in understanding the theory of mind. The children were offered the classical tests for the theory of mind, as well as language tests related to the comprehension of interrogative sentences, containing a verb that shows a mental state, and to the comprehension and production of vocabulary in native Turkish and German as a second language for them. The results show that vocabulary is not an important factor, and that the mastery of interrogative sentences is a factor that helps understand the theory of mind. The results obtained were analyzed statistically with the t-test.*

Keywords: *theory of mind; Turkish language; bilingualism; psycholinguistics.*

Увод

Турските деца, които живеят в Германия, са двуезични. Немските турчета са трето или четвърто поколение мигранти от Турция. Те растат в условия на билингвизъм – в домашни условия говорят турски или варианти на турския език, а в детската градина и в училище учат немски като втори. Много често от ранна възраст в детската градина започват да изучават и още един език, например английски, и по този начин те растат като мултилингви, а не като билингви.

¹ Христо Кючуков – професор по езикознание към Силезийския университет в гр. Катовице, Полша; email: hkyuchukov@gmail.com, hristo.kyuchukov@us.edu.pl

Билингвизмът е обект на изследване от страна на социолингвистиката и психолингвистиката. В настоящата статия ще разгледаме билингвизма от психолингвистично гледище. За нас представяват интерес психологическите процеси, които съпровождат детето от ранна възраст, когато изучава два езика едновременно – майчиния и официалния, и как това подпомага разбирането на „теорията на съзнанието“ (от англ. Theory of Mind).

„Теорията на съзнанието“ е умението на детето да разбира интенциите на говорещия, в това число кога говорещият казва истината, кога се шегува или лъже. В англоезичната психолингвистична литература този проблем е обсъждан многократно, като са разглеждани различни видове билингвизъм (т.е. различни езици в контакт) и тяхното отношение към „теорията на съзнанието“. В българската психолингвистична литература този проблем почти не е разглеждан и няма изследвания за това как билингвизмът и „теорията на съзнанието“ са свързани.

Ф. Грожан (2013) казва, че за много учени „езиковата употреба“ е определящият фактор при билингвите: билингвизмът е употребата на два и/ли повече езика в ежедневно общуване. Това определение включва употребата както на диалекти, така и на езици. Билингвизмът според тях предполага балансираното владение на двата езика.

Според А. де Хрот изследването на двуезичните може да бъде разделено на три основни области, които се съпоставят директно с трите основни линии на изследване в рамките на традиционната психолингвистика. „Първата разглежда как говорещите разбират езика; втората разглежда как се произвежда езикът. Основната разлика между традиционните психолингвисти и двуезичните изследвания е, че те тестват двуезични и поставят въпроса как фактът, че те говорят повече от един език, влияе върху начина, по който процедират с езика. Третата основна линия на обучението е усвояването на език и може да бъде разделена на две подзони. Първата изследва симултантното усвояване на два езика от раждането и сравнява с усвояването само на един език. Втората е свързана с усвояването на втори език, след като първият вече е усвоен частично или изцяло“ (Де Хрот 2011: 3).

За Ф. Грожан (2008:10–12) частичното разглеждане на билингвизма има редица последствия, които той обобщава както следните:

а) билингвите се описват и оценяват по отношение свободното и балансирано владение на двата езика.

б) езиковите умения на билингвите почти винаги се сравняват със стандартите за монолингви.

в) ефектът от билингвизма е внимателно проучен.

г) контактът на двата езика у билингвите се разглежда като нещо необичайно.

д) изследването на билингвизма в по-голямата му част е проведено по отношение на индивидуалните и различните езици, които владеят билингвите.

е) билингвите рядко оценяват езиковата си компетентност като адекватна.

В този смисъл настоящата статия има за цел да изследва влиянието между степента на владение на майчиния език (първия език E1) и официалния език (втория език E2) от една страна и „теорията на съзнанието“, от друга, или по-точно как лексикалният запас на E1 и E2 и как разбирането на въпросителни изречения, употребен и с глагол, показващ ментални състояния, подпомага разбирането на „теорията на съзнанието“?

Работната хипотеза, която приемаме, е, че владението на определена лексика и на въпросителните изречения с ментален глагол на E1 или E2 ще подпомогне и разбирането на задачите от „теорията на съзнанието“ съответно на E1 или E2.

Методика на изследването

Изследването включва 18 турско-немски деца билингви, посещаващи детска градина в Берлин, Германия. Децата са разпределени в две възрастови групи: 1 гр. 4–5-годишни (8 деца) и 2. гр. 5–6-годишни (10 деца) и са тествани на майчин турски, а след това и на немски език. Тестването е осъществено в детската градина в отделна стая, където присъстват само експериментаторът и изследваното дете.

Тестове

Тестовите, които са използвани, са два вида. Първият вид, са класическите тестове за „теория на съзнанието“. Първият тест е свързан с така нареченото „неочаквано съдържание“. На детето се показва кутия с шоколадови бонбони и се пита какво има в нея. След като се получи отговор, кутията се отваря и се вижда, че в кутията има например молив. Детето се пита какво си е помислило, като е видяло кутията в началото, и какво си е помислило след това, като е видяло какво има вътре в кутията.

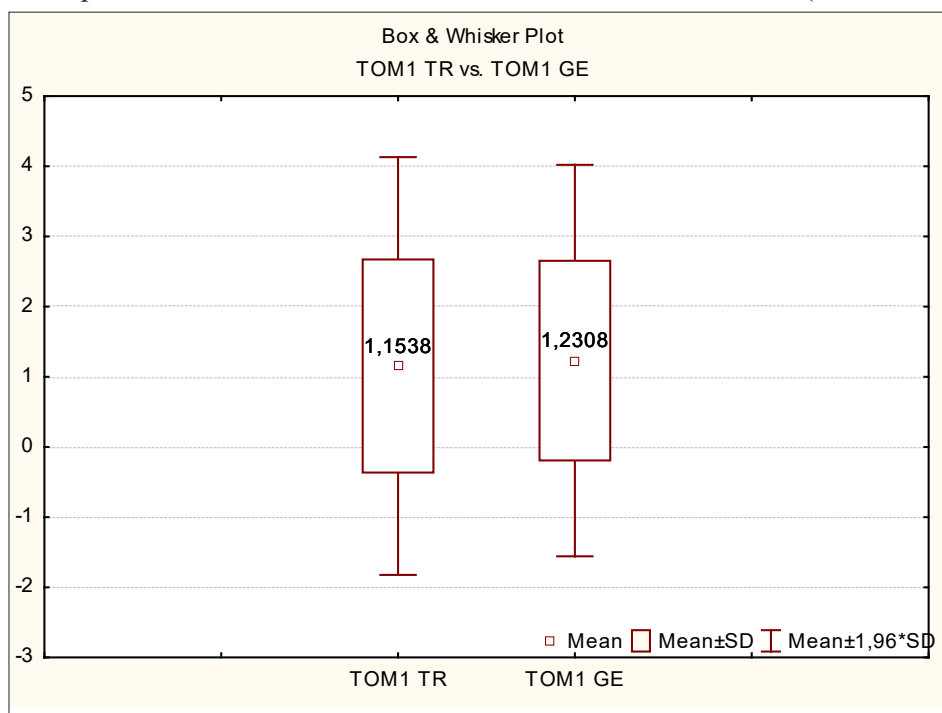
Вторият тест от „теорията на съзнанието“ е свързан със смяната на мястото на даден обект. Две плюшени играчки слагат предмет в някакъв съд, след което единият герой напуска мястото, при което вторият герой мести играчката от там, където са я сложили заедно, на друго място. При връщането на първия герой на сцената, където се развива действието, на детето се задава въпрос къде ще търси предмета първият герой.

Вторият вид тестове са езикови, измерващи знанията на децата по турски и немски език. Те включват знания върху определена лексика и знания върху въпросителни изречения с глагола „казвам“, показващ ментални състояния.

Резултати

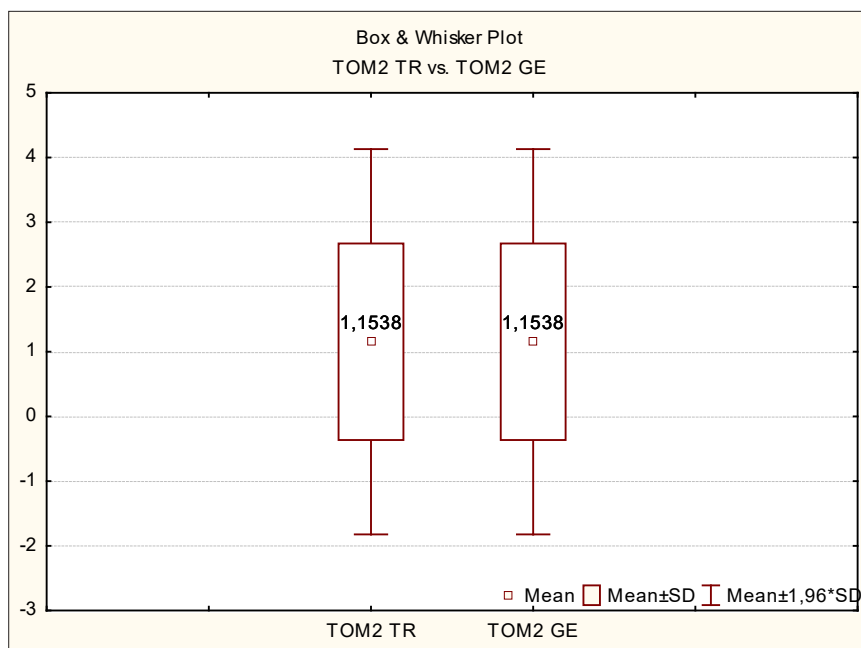
Ще представим резултатите от изследването, като за анализирането на получените данни сме ползвали t-критерий при сравняване на резултатите от тестовите на турски и немски.

На фигура 1. са показани резултатите от първия тест за „теория на съзнанието“. Тестът е за неочаквано съдържание. Както се вижда от фигурата, децата както на майчин турски, така и на немски език се справят еднакво. Разликите не са статистически значими ($t = -0,162578$; $p > 0,05$).

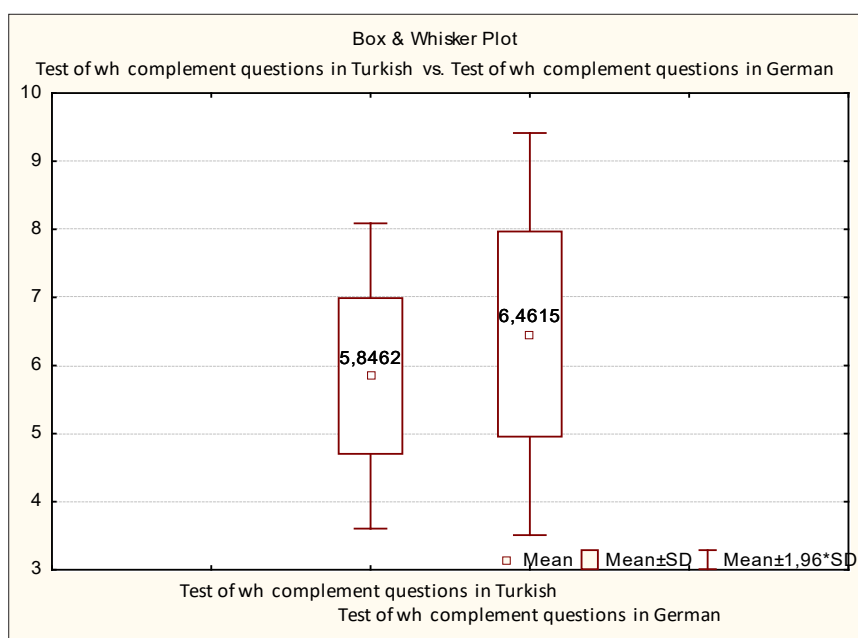
Фигура 1. Резултати от първия тест за „теория на съзнанието“ за неочаквано съдържание

При втория тест за „теория на съзнанието“, при който героите сменят местонахождението на предмета, също се вижда, че разликите не са статистически значими на двата езика ($t = 00$; $p > 0,05$). Децата еднакво добре разбират и този тест както на турски, така и на немски и това е показано на фигура 2.

Фигура 2. Резултати от втория тест за „теория на съзнанието“ за смяна на местонахождението на предмета

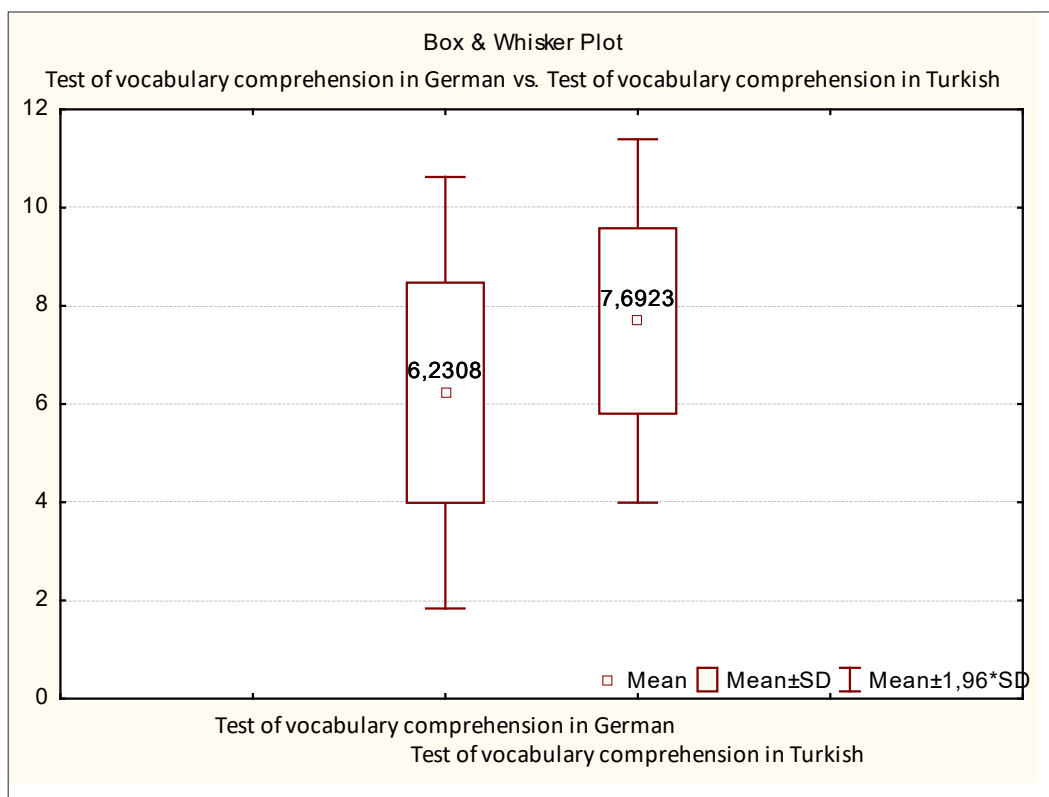
Нека погледнем как децата се справят с езиковите задачи. На следващата фигура 3. са дадени резултатите от изпълнението на въпросителните изречения, употребени с глагола „казвам“.

Фигура 3. Резултати от изпълнението на теста за въпросителни изречения на турски и немски език, употребени с менталния глагол „казвам“

Както се вижда от фигурата, разликата между средните стойности за двете извадки не е статистически съществена ($t = -1,75977$; $p > 0,05$). Това показва, че децата еднакво добре се справят с теста и на двата езика.

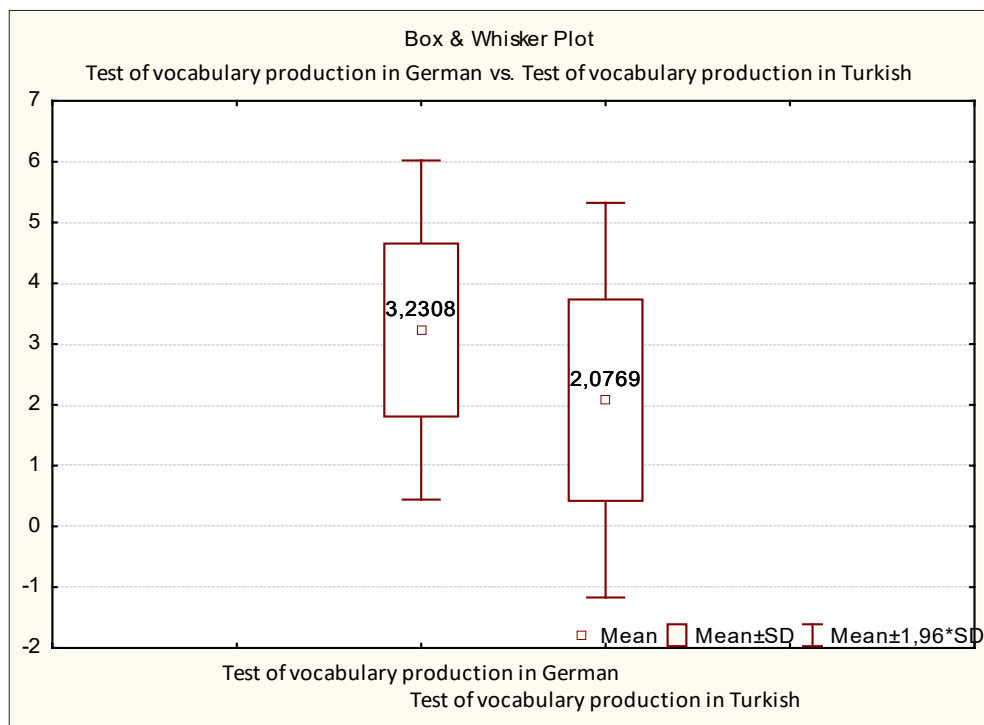
При следващия тест картината е различна – при теста за разбиране на лексика на E1 (турски) и E2 (немски) децата разбират лексиката, включена в теста на турски, по-добре отколкото лексиката на немски. Това е показано на следващата фигура 4.

Фигура 4. Резултати от теста за разбиране на лексика на E1 (турски) и E2 (немски)

Както се вижда от фигурата, разликата между средните стойности за двете извадки е статистически съществена ($t = -2,60168$; $p < 0,05$) в полза на турския език.

Как стоят нещата с продуцирането на лексика на двата езика? Както се вижда от фигура 5., децата показват по-добри резултати на немски език E2. Получените разлики между средните стойности за двете извадки са статистически съществени ($t = 2,960783$; $p < 0,01$). В активния речник на децата немската лексика преобладава.

Фигура 5. Резултати от теста за продуциране на лексика на E1 (турски) и E2 (немски)

Дискусия и заключение

Изследването, макар и ограничено, поради малкия брой на участниците и задачите, включени в него, дава повод за важни размисли.

1. Децата с немско-турски билингвизъм разбират добре лексиката на майчиния си език и явно тя е в пасивния им речник, но тези знания все още не са преминали в активния им речник.

2. В активния речник на децата преобладава немската лексика.

3. По отношение на степента на владеене на въпросителните изречения децата еднакво добре владеят въпросителните изречения и на двата езика.

4. Децата добре се справят и със задачите за „теорията на съзнанието“.

Ако се върнем на хипотезата, формулирана в началото на статията, се оказва, че разбирането и продуцирането на лексика на майчиния и на немски език не влияе на разбиране на задачите свързани с „теорията на съзнанието“. Степента на владеене на въпросителните изречения на E1 или E2, се оказва че е факторът, който подпомага разбирането на задачите от „теорията на съзнанието“ както на E1, така и на E2.

В по-раншни изследвания на М. Стефанова (1999, 2001), както и в по-нови изследвания на Хр. Кючуков (2019, 2020а,б) с ромско-български и турско-български деца билингви е показана ролята на майчиния език в процеса на усвояване на втория (официалния) език на страната и в процеса на разбиране на „теорията на съзнанието“. Настоящото изследване, макар и малко, дава още едно доказателство, че за да бъде разбрана и усвоена „теорията на съзнанието“, трябва да се разбират и да бъдат усвоени въпросителните изречения, съдържащи глагол, показващ ментални състояния.

ЛИТЕРАТУРА

Стефанова, М. (1999). Проблемът за детското двуезичие у нас. В: *Проблеми на социолингвистиката VI. Езикът и съвременността* София, кн. 6., с. 165–169.

Стефанова, М. (2001). Към въпроса за перцепцията на българския език при деца билингви с майчин ромски език. В: *Психолингвистични и социолингвистични проблеми на обучението на ромските деца*. София, 2001, с. 182–192.

De Groot, A. (2011). *Language and cognition in bilinguals and multilinguals*. New York: Psychology Press.

Grosjean, F. (2008). *Studying bilinguals*. Oxford: Oxford University Press.

Grosjean, F. & Li, P. (2013). *The psycholinguistics of bilingualism*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Кучуков, Н. (2019). Acquisition of Turkish grammatical categories in bilingual context. *East European Journal of Psycholinguistics*, 6(1), 32–46.

Кучуков, Н. (2020a). Are the mental state verbs important for Roma children's understanding of false belief task. *Psycholinguistics*, 27(1), pp. 181–194.

Кучуков, Н. (2020b). Understanding false belief tasks by bilingual minority children in Bulgaria. *Psihologiya obrazovanie v polikulturном prostranstve*, 50(2), 6–18.